

MARIE MAXMILIÁNA ZE ŠTERNBERKA, ROZ. Z HOHENZOLLERNU

EXEMPLUM CTNOSTI A PODPOROVATELKA JEZUITŮ V ČECHÁCH

PETRA OULÍKOVÁ

Bohuslav Balbín zařadil Marii Maxmiliánu ze Šternberka, roz. z Hohenzollernu, jako vzor ctnostného a zbožného života mezi osobnosti, které žily v českých zemích ve veřejné pověsti svatosti. Jejich životopisy Balbín uvedl ve druhém dílu spisu *Bohemia sancta*, který tvoří čtvrtý svazek první dekadý *Miscellanei*.¹ Kritériem výběru pro ženy žijící na sklonku 16. a v průběhu 17. století byl jejich ctnostný život, projevující se např. v každodenní modlitbě, v častém přijímání svátostí, četbě duchovní literatury, péči o chudé, fundátorské činnosti, ale především v setrvání ve vdovském stavu až do sklonku života, čímž naplňovaly doporučení sv. Pavla z dob prvotní apoštolské církve.² Bohuslav Balbín logicky připomenul zejména urozené dámy, které svou štedrost projevovaly jezuitskému řádu. Kromě Marie Maxmiliány ze Šternberka zmiňuje její tchýni Kateřinu z Montfortu (1556–1631), jež se svým manželem Adamem II. z Hradce (1549–1596) založila jezuitskou kolej v Jindřichově Hradci,³ dále zakladatelku koleje v Telči Annu Františku Slavatovou,

1 Balbinus, Bohuslaus: *Miscellanea historica regni Bohemiae, decadis I. liber IV. hagiographicus, seu Bohemia sancta*. Praha 1682. Životopis Marie Maxmiliány ze Šternberka je uveden in: *Bohemia sancta II*, s. 127–130.

Životopisy, vyzdvihující především ctnosti Marie Maxmiliány ze Šternberka, se nacházejí v NA, Jesuitica (JS), Sign. CLVIII/13, kart. 129.

K barokní zbožnosti orientačně: Ducreux, Marie-Elizabeth: Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech. *Folia Historica Bohemica* 22, 2006, s. 143–177; Mikulec, Jiří: Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích. Praha 2013, s. 11–30; Mikulec, Jiří: Barokní zbožnost v Balbínově době a díle. In: Chroust, Václav – Bursíková, Zdeňka – Viták, Karel (eds.), *Dělám to k větší slávě Boží a chvále vlasti. Bohuslav Balbín a jeho doba. Barokní jezuitské Klatovy 2014 – sborník příspěvků*. Klatovy 2014, s. 35–47.

2 Bible, Nový zákon, 1 Kor 7, 8.

3 Balbinus, B.: *Bohemia sancta II*, s. 113–114. K oběma především: Hrdlička, Josef: *Víra a moc*.

rozenou z Meggau (1610–1676).⁴ Mnoho stránek věnoval původem uherské šlechtičně Ester Forgácsově, roz. Bossányiové (†8. 10. 1660).⁵

Následující příspěvek se zaměří na jeden, ne však nepodstatný moment života Marie Maxmiliány, a to na dobročinnost, kterou hraběnka projevovala Tovaryšstvu Ježíšovu v Čechách. I ta patřila k projevům zbožného života. Nejdříve však připomeňme její osobní, rodinný život.

Marie Maxmiliána pocházela z urozeného rodu Hohenzollernů. Narodila se 31. října 1583, jejím otcem byl císařský rada Karel hrabě z Hohenzollern-Sigmarin-genu a matka Eufrozína (Euphrosyne) Oettingen-Wallerstein (1551–1590).⁶ Mladíčká patnáctiletá dívka byla 25. ledna roku 1598 provdána za Jáchyma Oldřicha z Hradce (1579–1604), příslušníka starého českého šlechtického rodu. Jáchym Oldřich z Hradce působil na dvoře císaře Rudolfa II. (1552–1612) jako komorník. Politické zkušenosti získal coby hejtman Bechyňského kraje, v letech 1602–1604 zastával úřad karlístejnského purkrabí, který patřil mezi dvanáct nejvyšších zemských úřadů Českého království. Jáchym Oldřich z Hradce byl od narození nezuživý. Poslední dva roky života byl po těžkém záchvatu padoucnice upoután na lůžko. Po těžké nemoci zemřel 23. ledna roku 1604. Z manželství nezvešel žádný pokračovatel rodu, dvě děti zemřely hned po porodu. Jáchym Oldřich byl poslední z rodu pánů z Hradce, jeho smrtí vymřel rod po meči. Majetek zdědila jeho sestra Lucie Otýlie z Hradce (1582–1633) provdaná za Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka (1572–1652).⁷

Netrvalo dlouho a Marie Maxmiliána se provdala znovu, tentokrát za Adama II. ze Šternberka (1554–1623).⁸ Svatba se konala 25. července 1605 v Bechyni. Adam II.

Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630). České Budějovice 2013.

- 4 Balbinus, B.: *Bohemia sancta II*, s. 163–170. Postavě Anny Františky Slavatové, rozené z Meggau, je v literatuře věnována velká pozornost. Výběrové: Christel, Bartholomäus: *Praecellens viduarum speculum*. Brünn 1694; Hrudíčka, Alois: *Františka Slavatová a doba její – obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách*. Brno 1902. Recentně: Havlík, Jiří M.: *Das Buch „Praecellens viduarum speculum“ von Bartolomäus Christelius*. In: Havlík, Jiří M. – Hlaváčková, Jarmila – Kolermann, Karl (Hgg.): *Orden und Stadt, Orden und ihre Wohltäter*. *Monastica Historica Band 4: Referate der gleichnamigen Tagung in Telč vom 24. bis 26. September 2018*. Praha – St. Pölten 2019, s. 186–212.
- 5 Balbinus, B.: *Bohemia sancta II*, s. 149–163. Ester Forgacsi (Forgáči) byla vdova po Mikuláši Forgacsovi.
- 6 Behr, Kamill: *Genealogie der in Europa regierenden Fürstenhäuser nebst der Reihenfolge sämtlicher Päpste*. Leipzig 1854, s. 12, 14; Grote, Hermann: *Stammtafeln. Mit Anhang: Caledarium medii aevi*. Leipzig 1877, s. 110–112.
- 7 Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef a kol.: *Dvory velmožů s erbem růže: všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997, s. 10, 188–190; Juřík, Pavel: *Domina pánů z Hradce, Slavatů a Czerninů*. Praha 2010, s. 101–103.
- 8 K Šternberkům a Adamovi II. ze Šternberka přehledně viz Palacký, František (Sternberg, Zde-

ze Šternberka byl vynikající řečník a diplomat. Postupně zastával několik dvorských a zemských úřadů.⁹ Jako nejvyšší zemský sudí se nechal namalovat na jedné z fresek s tematikou českého zemského práva na stěnách velkého sálu v zámku Bechyni.¹⁰ Jeho úspěšná politická kariéra se završila roku 1608 jmenováním nejvyšším purkrabím. V tomto úřadě působil s krátkou přestávkou v době stavovského povstání až do roku 1623. Císař tento nejvyšší zemský úřad v předcházejících dvanácti letech neobradil. Adam II. ze Šternberka byl sice horlivým katolíkem, ale vůči utrakvistickým stavům vystupoval smířlivě. Jako nejvyšší purkrabí podepsal místo vyhraněného katolíka nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (1568–1628) roku 1609 Rudolfův majestát. Tato umírněnost ho zachránila při památné defenestraci 23. května 1618. Tehdy byl Adam II. ze Šternberka společně s Matoušem Děpoldem z Lobkovic (1564–1619), velkopřevorem maltézského řádu, odveden z kanceláře, zatímco Jaroslav Bořita z Martinic (1582–1649), zeť Adamův, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a písař Fabricius byli vyhozeni z okna. Adama II. pak direktori zbařili úřadu a on odjel se svou chotí a všemi dětmi z Čech. Po Bílé hoře mu císař vrátil zabavený majetek zpět. Adam II. ze Šternberka zůstal věrným vlastencem. Slzy prý mu stékaly po tváři, když viděl, jak císař Ferdinand II. odšťihává královské pečeti z listin českých privilegií.¹¹ Zemřel 10. dubna 1623 a byl pohřben v minoritském kostele archanděla Michaela v Horažďovicích.¹²

něk, ed.): Dějiny rodu Sternbergů – Geschichte der Familie Sternberg. Moravská expedice 2001, s. 84–85; Juřík, Pavel: Šternberkové: panský rod v Čechách a na Moravě. Praha 2013, s. 65–69.

K Adamovi II. ze Šternberka blíže viz Mařa, Petr: Svět české aristokracie (1500–1700). Praha 2004, s. 80, 198, 306, 334, 336, 452, 635–636, 684; Sejk, Roman: Urozenost, majetek a moc: (Šternberkové v 16. a 17. století). Středočeský sborník historický, sv. 28–29, 2002–2003, s. 3–54. Rok narození Adama II. ze Šternberka v literatuře kolísá. Sejk uvádí rok 1554.

9 Adam II. ze Šternberka začal svou politickou kariéru roku 1596 jako hejtman Nového Města pražského, poté byl v letech 1597–1599 dvorským sudím, v letech 1599–1603 zemským sudím, v letech 1602–1608 nejvyšším komorníkem, konečně v letech 1608–1619, 1620–1623 nejvyšším purkrabím. Viz Národní archiv (NA), Sběrka Dobřenský, inv. č. 1085. (Dobřenský uvádí hejtmana NM pražského k roku 1596.) Dle Roubíka byl Adam ze Šternberka hejtmanem NM pražského v letech 1581–1599. Viz Roubík, František: Královští hejtmané v městech pražských v letech 1547 až 1785. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 7, 1933, s. 165; Palacký, František: Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků. In: Charvát, Jaroslav (ed.): Dílo Františka Palackého I. Praha 1941, s. 371–372, 384.

10 Malba zachycuje složení zemského soudu v roce 1600, tedy krátce poté, co byl Adam ze Šternberka jmenován nejvyšším zemským sudím (1599). Autorem fresek, zajímavých spíše z historického než uměleckého hlediska, byl pravděpodobně Bartoloměj Beránek, jenž na Bechyni v té době pracoval. Viz Krčálová, Jarmila: Renesanční nástěnné malby zámku Bechyně. Umění 11, 1963, s. 25–49. Vyobrazení např.: Stejskal, Aleš – Pouzar, Ladislav: Renesanční Bechyně: urbs felix. Katalog výstavy. Český Krumlov 1998, s. 32; Juřík, P.: Šternberkové, s. 139.

11 Palacký, F.: Dějiny rodu Sternbergů, s. 85.

12 NA, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 1198.

Po manželově smrti se hraběnka Marie Maxmiliána již neprovdala. Čtvrtstoletí vedla příkladný vdovský život. Spolu měli šest dětí.¹³ Když zemřel 9. června roku 1633 její milovaný syn Vojtěch Ignác Eusebius ze Šternberka, rozhodla se hraběnka, že pro něj a pro sebe zřídí hrobku v jezuitském kostele Nejsv. Salvátora na Starém Městě pražském. Vojtěch Ignác Eusebius studoval u staroměstských jezuitů, zemřel ve věku nedožitých 16 let na následky morové nákazy.¹⁴ Ještě než

V horažďovickém minoritském kostele byl pochován i známý stavebník Václav Vojtěch ze Šternberka, vnuk Adama II. ze Šternberka. Viz Preiss, Pavel – Horyna, Mojmir – Zahradník, Pavel: Zámek Trója u Prahy. Dějiny, stavba, plastika a malba. Praha 2000, s. 38, 42.

Existence obou náhrobků je známa ještě kolem roku 1883. Viz Šubert, František Adolf – Borovský, František Adolf: Čechy. Díl I. Šumava. Praha 1883 (reprint Praha 2000, s. 184). Citace převzata z knihy Jana Kiliána, v níž jsou další informace k působení Šternberků v Horažďovicích. Viz Kilián, Jan a kol.: Horažďovice v raném novověku. Západočeská univerzita v Plzni 2019, s. 182–195 (náhrobky na s. 258, pozn. 1304).

Šternberkové vlastnili Horažďovice v letech 1622–1719. Původně se zde nacházel františkánský klášter. Ten ale roku 1590 zanikl. Minorité byli ke zdejšímu konventu uvedeni roku 1621. Základní informace ke klášteru viz Vlček, Pavel – Sommer, Petr – Foltýn, Dušan: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 227–229; Buben, Milan: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, III. díl, I. svazek: Žebravé řády. Praha 2006, s. 219–220, 300–301.

Někteří členové šternberského rodu byli pochováni ve františkánském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Bechyni. Pod hlavním oltářem tohoto kostela vybudoval Adam II. ze Šternberka podzemní kapli sv. Kalista. Zde byl např. pohřben František ze Šternberka, prvorozený syn Františka Matyáše ze Šternberka, jenž zemřel ve třech letech, dále Leopold Antonín Onofrius, roční synek Jana Norberta Xavera ze Šternberka (1671). V paarské, další kostelní hrobce, byl jako první pohřben Jan Norbert Xaver ze Šternberka (1678). Viz Roháček, Jiří – Růžek, Vladimír (eds.): Soupis sekundárních pramenů k epigrafickým a sepulkrálním památkám, uložených v archivech České republiky. Praha 2019, s. 129–131.

Základní informace k bechyňskému klášteru viz Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D.: Encyklopedie českých klášterů, s. 169–171; Buben, M.: Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností, III. díl, I. svazek: Žebravé řády, s. 296–298.

13 Jako první se narodila Marie Eva Alžběta (1605–1668), dále Marie Eufrosina, Václav Kliment a Anna Marie (†1654). František Karel Matyáš ze Šternberka (1612–1648) se stal dvorským maršálkem a nejvyšším zemským sudím. Posledním dítětem byl Vojtěch Ignác Eusebius ze Šternberka (1617–1633). Přehledně viz <http://genealogy.euweb.cz/sternbg/sternbg4.html> [30. 1. 2023].

14 Věk je odvozen z nápisu na kovovém sarkofágu, který je uveden na konci latinského pohřebního kázání, vydaného v roce 1634. Viz Zíbrt, Čeněk: Bibliografie české historie I. Praha 1900, s. 570, č. 20335. Tisk se nachází ve Vídni, v Österreichische Nationalbibliothek, sign. 79.Bb.1 a je volně přístupný na internetu: *Oratio funebris qua Illustrissimus adolescens D. D. Adalbertvs Ignativs Eusebivs Lib: Bar: a Sternberg Dominus in Budin et Libochovitz... a Facultate Philosophica Pragensis Vniuersitatis Societatis IESV. Anno Domini M.DC.XXXIII. VI Julij sub horam nom Vespertinam...*, Pragae 1634.

Text zní: *Hic jacet recondita ex pretiosissimis gemma Bohemiae / ADALBERTVS IGNATIVS EVSEBIUS / LIBER BARO Á STERNBERG / Dominus in Budin & Libochovitz. / Non minus Virtute & ingenio quam! Vetusta / Maiorum Prosapia Illustrissimus / Spe maximus, quam supra aetatem Ingenij maturitas pollicebatur. / Verè Gémma: / Quia spectatissimus refulsit moribus, /*

skonal, měl přání, aby jeho matka věnovala na dobročinné účely 100 000 zlatých.¹⁵ Synova předčasná smrt Marii Maxmiliánu velmi zasáhla. O měsíc později, po svém návratu z Vídně, mu 6. července vypravila honosný pohřeb.¹⁶ Smuteční průvod šel z Pražského hradu přes Karlův most do kostela Nejsv. Salvátora. Zúčastnili se ho kromě urozených lidí i členové mariánských sodalit, působících při staroměstské jezuitské koleji. Katafalk vezlo koňské spřežení. Latinské kázání pronesl *praeses* mariánské větši kongregace Zvěstování Panně Marii pater Ludovicus Crasius (1597–1677).¹⁷ To bylo o rok později vydáno tiskem.¹⁸ Smuteční obřady pokračovaly i následujícího dne. Po slavnostní liturgii si účastníci mohli poslechnout promluvu v němčině a češtině. Tělo Vojtěcha Ignáce Eusebia ze Šternberka bylo uloženo do hrobky v jižní lodi kostela Nejsv. Salvátora, v kapli sv. Františka Xaverského. Kovový, původně pozlacený náhrobník s latinskou prosbou k tomuto světci patří k nejcennějším funerálním památkám v tomto kostele.¹⁹ Střed desky zaujímá nápadně velký Hohenzollernský znak, odkazující a připomínající urozený původ fundátorky hrobky – hraběnky Marie Maxmiliány.²⁰ Tento znak doprovází z obou

Praesertim amabili in pientissimam Matrem obseruantia / VIXIT / Annos XV. Menses IX. / Obiit Sanctē / Sui relicto desiderio moerente uniuersa / Illustrissima Familiá / PRAGAE. / Anno M. DC. XXXIII. / Tertio quadrante ad undecimam noctis horam. / Heus Lector. / Hoc tibi moriens edixit, ADALBERTVS / Eheu! Transeundum est; sed cogitandum ut quam breuissimo / spatio transeamus. / Requiescat in pace / Amen. Amen. Amen.

- 15 Schmidl, Ioannes: *Historiae Societatis Jesu Provinciae Bohemiae, Pars IV., Vol. I., ab anno Christi MDCXXXIII. usque ad annum MDCLIII. Inklusivē. Pragae 1759, s. 17.*
- 16 Tamtéž, s. 16–19.
- 17 P. Ludovicus Crasius působil v letech 1632–1633 ve staroměstské jezuitské koleji v Praze. Byl profesorem teologie a děkanem filosofické fakulty. V pozdější době (v letech 1666–1677) byl osobním zpovědníkem nejvyššího purkrabí Bernarda Ignáce z Martinic. Viz <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000103436> [24. 1. 2023]. Ke vztahu jezuitských zpovědníků a šlechty viz Havlík, Jiří M.: Česká katolická šlechta v jezuitské péči 1623–1773. In: Chroust, V. – Bursíková, Z. – Viták, K. (eds.): *Dělám to k větší slávě Boží a chvále vlasti*, s. 117–137 (Ludovicus Crasius na s. 125–126).
- 18 V tištěném kázání není uvedeno jméno kazatele, pravděpodobně jím byl P. Ludovicus Crasius. Viz *Oratio funebris qua Illustrissimus adolescens D. D. Adalbertvs Ignativs Eusebivs Lib: Bar: a Sternberg...*, Pragae 1634.
- 19 Např. Vlček, Pavel (ed.): *Umělecké památky Prahy. Staré Město – Josefov. Praha 1998, s. 113; Horyna, Mojmír – Oulíková, Petra: Kostel Nejsvětějšího Salvátora a Vlašská kaple. Praha – Staré Město. Kostelní Vydří 2006, s. 31.*
- 20 Erb uprostřed náhrobníku zcela odpovídá znaku hrabat von Hohenzollern, jehož podoba se ustálila v 16. století. Tedy poté, co k původnímu rodovému znamení (stříbrno-černě čtvrcený štít) přibýly ještě symboly dědičného komorníka (zkřížená žezla) a rodového sídla – hrabství Sigmaringen. Jde o čtvrcený štít se středním štítkem. První a čtvrté pole stříbrno-černě čtvrceno (původní znak rodu, hrabství Hohenzollern), druhé a třetí pole je modré, v něm zlatý jelen kráčející na zeleném pahorku (Hrabství Sigmaringen, které obdržel Karl I. von Hohenzollern od císaře Karla V.). Ve

stran mnohem menší znaky se šternberskou osmihrotou hvězdou. Jeden znak patří Marii Maxmiliáně ze Šternberka, druhý jejímu synu Vojtěchu Ignáci Eusebiovi. Kromě jména fundátorky, jež je vedeno do oblouku pod erby, jsou nápisy umístěné v ozdobných obdélných kartuších v horní a spodní části náhrobníku.²¹ Náhrobník se nachází před oltářem sv. Františka Xaverského. O výraznou raně barokní proměnu tohoto oltáře se zasloužil roku 1646 František Karel Matyáš ze Šternberka, starší bratr zesnulého Vojtěcha Ignáce Eusebia. O nákladnosti svědčí suma 1 500 imperiálů (tolarů).²²

Marie Maxmiliána ze Šternberka přežila všechny syny, zemřela 11. září roku 1649 ve Vídni. V závěti, sepsané o týden dříve (3. září 1649), vyjádřila přání být pochována ve skromnosti, beze vší pompy v kapli sv. Františka Xaverského v pražském kostele Nejsv. Salvátora.²³ Na sloužení čtených mší odkázala 2 500 zlatých. Nechtěla ani, aby bylo proneseno pohřební kázání, vždyť *přeci nikdo neví, jak si stojí lidská duše před Bohem*. Protože všichni mužští potomci byli po smrti, za své univerzální dědice uvedla dcery – Marii Evu Alžbětu z Tieffenbachu (1605–1668)²⁴

středním štítku jsou dvě zkřížená zlatá žezla jako odznak hodnosti dědičného říšského komorníka, které získal počátkem 16. století Eitel Fridrich von Hohenzollern (†1525). Střední štítek bývá v průběhu 17.–20. století popisován jako červený, jindy jako modrý. Na štítě jsou postaveny tři korunované turnajové přílby s příkryvadly a klenoty. Na střední z nich je vztyčené zlaté žezlo (dědičný říšský komorník), na heraldicky pravé přílbě stříbrno-černě čtvrcená hlava a krk psa ohaře (hrabství Hohenzollern), na levé přílbě červené jelení parohy (Sigmaringen). Viz Trier, Johann Wolfgang: *Einleitung zu der Wapen-Kunst, darinnen diese Wissenschaft durch deutliche Regeln und Exempel vorgetragen*, Leipzig, 1714, s. 440–442. Za popis znaku a odkaz na literaturu děkuji Janu Oulíkoví.

21 Nápisy v horní obdélné kartuši: HAEC REQVIRES MEA / QVAM ELEGI PRO ME ET FILIO MEO DVLCISSIMO OBE: / DIENTISSIMOQVE. / ADALBERTO IGNATIO EVSEBIO L. B. A. STERNBERG / . D. IN BVDIN ET LIBOCHOWITZ. / QVEM IMMATVRA QVIDEM SED BEATA MORS /ÆTATE IVVENEM. VIRTUTE SENEM, / COELO PREMISIT. /ANNO. M. DC. XXXIII. IX. IVNII.

Nápis pod erby: MARIA MAXMILI / ANA A STERNBERG. / NATA COMES AB / HOHENZOLLERN.

Nápis v dolní obdélné kartuši: HIC HABITABIMUS DONEC ASP / RET DIES / S. FRANCISCE XAVERI. / ORA PRO NOBIS.

Ve Wunschwitzově sbírce je uložen nákres náhrobku z roku 1719 od Kryštofa Ludvíka Waltera. Viz NA, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 1198.

22 Vácha, Štěpán: Kultovní inscenace náboženského obrazu. Příklad obrazu Smrt sv. Františka Xaverského v jezuitském kostele Nejsvětějšího Salvátora v Praze. *Opuscula historiae artium* 68, 2019, č. 2, s. 232.

23 NA, Desky zemské (DZ), Desky zemské větší č. 256, fol. B 1–B 9'. Za zprostředkování tohoto dokumentu děkuji dr. Petru Marešovi z Národního archivu.

24 Marie Eva Alžběta ze Šternberka byla dvakrát provdána. Jejím prvním manželem se stal roku 1627 Michael Adolf hrabě z Althanu (1574–1638). Druhým manželem byl Rudolf z Tieffenbachu (1582–1653). Ten byl za své zásluhy během třicetileté války vyznamenán Řádem Zlatého

a Annu Marii Popelovou z Lobkovic (†1654).²⁵ Další dcera Marie Eufrosina vstoupila do karmelitského řádu ve Vídni.²⁶

Přízeň Marie Maxmiliány ze Šternberka jezuitskému řádu

První kontakty s českými jezuitou navázala Marie Maxmiliána v Jindřichově Hradci jakožto manželka majitele zdejšího panství Jáchyma Oldřicha z Hradce. Zakladateli jindřichohradecké jezuitské koleje byli dle donační listiny z roku 1594 Adam II. z Hradce a jeho manželka Kateřina z Montfortu (1556–1631).²⁷ Marie Maxmiliána pokračovala v rekatolizačním úsilí svého tchána, tchýně i manžela. Coby vdova podpořila roku 1605 jezuitský seminář darem 10 000 kop míšeňských. Ten sloužil jako ubytovna pro studenty gymnázia. Buben uvádí, že bývalý refektář semináře byl vyzdoben roku 1663 dvěma velkými malbami, na nichž byly připomenuty znaky dobrodinců společně s personifikacemi. Na jedné straně byly tři znaky zakladatelek a personifikace Zbožnosti a Náboženství s nápisem *Fundat* (Kateřina z Montfortu), *multiplicit* (Marie Maxmiliána z Hohenzollernu) a *complet* (Lucie Otýlie z Hradce), tj. „Zakládá..., rozmnožuje..., dokončuje...“. Na druhé straně byl mezi postavy představující Statečnost a Štědrost umístěn znak Slavatů s nápisem: *Domus inclyta servat* („Dům zachovává slovně věci.“). Malby prý vznikly až na základě stížností, že v semináři nejsou připomenuti jeho dobrodinci.²⁸

Hohenzollernský znak byl v nedávné době společně s ostatními malbami odkryt v dalším prostoru, a to v refektáři, nacházejícím se v západním křídle jin-

rouna. V roce 1636 získal východočeská panství Kumburk a Jičín jako konfiskát po Albrechtu z Valdštejna. Rudolf z Tiefenbachu zemřel 4. března 1653 v Nové Pace. V poslední vůli, sepsané roku 1650, odkázal finanční prostředky na založení paulánského kláštera v Nové Pace a zavázal své dědice k výstavbě konventu. Odkaz naplnila po jeho smrti manželka Marie Eva, rozená ze Šternberka. Viz Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D.: Encyklopedie českých klášterů, s. 388–390; Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách a na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl II, N–Ž. Praha 2010, s. 355–356.

25 Anna Marie ze Šternberka se 17. 5. 1637 provdala za Adama Oldřicha Popela z Lobkovic (1610–1649), nejvyššího mincmistra. Druhý sňatek uzavřela roku 1652 s Janem hr. z Rotalu na Napajedlich a Tlu-mačově. Zemřela po dvou letech. Viz Kasík, Stanislav – Mašek, Petr – Mžýková, Marie: Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu. České Budějovice 2002, s. 97.

26 NA, DZ, Desky zemské větší č. 256, fol. B 1–B 9’.

27 Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D.: Encyklopedie českých klášterů, s. 277–279; Jirásko, Luděk: Jindřichohradecká jezuitská kolej – Národní muzeum fotografie. Jindřichův Hradec 2006; Buben, M. Milan: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. III. díl, 4. svazek: Řeholní klerikové (jezuité). Praha 2012, s. 303–312; Hrdlička, J.: Víra a moc. Politika, komunikace a pro-tireformace v předmoderním městě, s. 175–182.

28 Buben, M. M.: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. III. díl, 4. svazek: Řeholní klerikové (jezuité), s. 305–306.

dřichohradecké koleje. Je namalován z heraldického hlediska poněkud netypicky společně se znakem Kateřiny z Montfortu jako alianční znak. Vedle těchto manželek bývalých majitelů panství nechybí na fresce znak pánů z Hradce (Adam II. z Hradce jako spoluzakladatel koleje + případně jeho syn Jáchym Oldřich z Hradce a dcera Lucie Otýlie z Hradce) a znak slavatovský (Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, manžel Lucie Otýlie z Hradce).²⁹

Marie Maxmiliána nepodporovala v Jindřichově Hradci pouze jezuitu. V roce 1605 přispěla na stavební obnovu kostela sv. Jakuba a obohatila i jeho vybavení. Při cestě ze zámku k tomuto kostelu obnovila deset poutních zastavení, které tu zbudovali na začátku 16. století jindřichohradečtí měšťané. Vykonání pouti bylo spojeno se získáním odpustků.³⁰

Po přestěhování do Prahy v rámci uzavření druhého manželství s Adamem II. ze Šternberka navázala Marie Maxmiliána úzké kontakty s pražskými jezuitu. S výraznou finanční podporou začala až po smrti svého chotě. Marie Maxmiliána ze Šternberka je uváděna jako zakladatelka jezuitské koleje na Novém Městě pražském - v pořadí třetího řádového sídla v centru Českého království. Počátky působení jezuitů na Novém Městě pražském sahají do roku 1628, kdy byli ke starobylé kapli Božího Těla na Dobyčím trhu (dnešním Karlově náměstí) přivedeni dva jezuité z Klementina. P. Adamu Kravařskému (1589–1660)³¹, jenž byl jmenován superiorem rezidence, pomáhal v prvním roce magister Bernard Opper (1605–1651). V roce 1629 ho přišel v kazatelské činnosti podpořit P. Martin Bouda.³² Místo pro nové řádové sídlo, zamýšlené původně jako kolej s noviciátem, bylo po dohodě s novoměstskou radou roku 1630 vymezeno podél východního okraje náměstí. K výstavbě celého komplexu došlo však mnohem později, až když se zklidnily poměry po třicetileté válce a byly shromážděny dostatečné finanční prostředky. Z tohoto důvodu vznikla na Novém Městě pražském nejdříve jezuitská rezidence, o několik let později získala statut koleje.³³

Marii Maxmiliáně ze Šternberka ležela na srdci výchova a vzdělávání mladých hochů, proto v roce 1630 darovala 10 000 zlatých na zřízení gymnázia. O tři roky

29 Jirásko, L: Jindřichohradecká jezuitská kolej, s. 29–36.

30 Hrdlička, J.: Víra a moc, s. 219.

31 P. Adam Kravařský byl superiorem novoměstské rezidence v letech 1628–1634. Viz Hammerschmidt, Jan Florian: *Prodromus gloriae Pragenae*. Praga 1723, s. 341. K životu a dílu orientačně: Balbín, B.: *Bohemia Sancta II*, s. 139–149; Krásl, František: Arnošt hrabě Harrach. Kardinál sv. církve římské a kníže, arcibiskup pražský. Praha 1886, s. 118–123.

32 Hammerschmidt, J.F.: *Prodromus gloriae Pragenae*, s. 336.

33 Vacková, R.: Stavba koleje a kostela sv. Ignáce, s. 394–418; Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, F.: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 577–580; Nevímová, Petra: Novoměstská jezuitská kolej a kostel sv. Ignáce v Praze. *Pražský sborník historický* 30, 1998, s. 151–186; Baťková, Růžena (ed.): *Umělecké památky Prahy. Nové Město – Vyšehrad*. Praha 1998, s. 364–366.

později (1633) věnovala Marie Maxmiliána jezuitům dalších 33 000 zlatých. Ty byly určeny k finančnímu zabezpečení koleje. Díky tomu mohla být dosavadní jezuitská rezidence přeměněna na kolej a hraběnka byla se svolením generála řádu P. Mutia Vitelleschiho (1563–1645) poctěna titulem *fundatrix* (zakladatelka). Slavnostní mše svatá při příležitosti založení novoměstské jezuitské koleje se sloužila na svátek Povýšení sv. Kříže (14. září) 1633 v kapli Božího Těla. Po kázání předal P. Adam Kravařský hraběnce velkou fundační svíci jako symbol zakladatelky koleje.³⁴ Po mši se konala slavností hostina v domu zv. Mediolán.

Díky finanční podpoře Marie Maxmiliány si jezuité koupili roku 1636 za 3 150 zlatých statek Roztyly.³⁵ Dalším přáním hraběnky bylo, aby byl při koleji založen seminář sv. Františka Xaverského. V závěti sepsané roku 1649 odkázala k tomuto účelu 9 000 zlatých. Z jejich úroků pak mělo být vychováváno devět chudých chlapců.

Marie Maxmiliána však nebyla jediná ze šternberského rodu, která novoměstské jezuitu podporovala.³⁶ Její syn, František Karel Matyáš ze Šternberka (1612–1648), dvorský maršálek a nejvyšší sudí, odkázal koleji v roce 1634 rovněž 50 000 zlatých. On sám tuto donaci však nestačil uskutečnit. František Karel zemřel při obsazení Švédy Prahy 9. srpna 1648, když ho na Malé Straně zasáhla zbloudilá švédská kulka. Jeho odkazu se ujala manželka Ludmila Kateřina Benigna ze Šternberka, roz. Kavková z Řičan († 1672). Peníze byly určeny na vybudování noviciátu.

Ne nadarmo nazval P. Jan Tanner (1623–1694) jezuitskou kolej na Novém Městě pražském kolejí šternberskou, *protože především na tomto místě se šternberští magnáti nejčastěji účastní bohoslužeb a také tu odpočívají*.³⁷ Šternberskou hvězdu můžeme dodnes vidět na jednom ze čtyř znaků umístěných na triumfálním oblouku v kostele sv. Ignáce, na jednom z návrhů na štukovou výzdobu kolejiního refektáře a trochu zašifrovaně na hlavicích pilastrů členící průčelí kaple sv. Františka Xaverského vybudované při jižní straně novoměstské koleje.³⁸

34 Založení koleje konfirmoval o půl roku později (1634) císař Ferdinand II. Viz Hammerschmidt, J. F.: *Prodromus gloriae Pragenae*, s. 337–338; Ekert, František: *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*, sv. II. Praha 1884, s. 121.

35 Hammerschmidt, J. F.: *Prodromus gloriae Pragenae*, s. 338; Oliva, Václav: *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Brno 1910, s. 333.

36 Recentně: Oulíková, Petra: *Die Sternberger – Mäzene der Jesuiten in der Prager Neustadt*. In: Havlík, Jiří M. Havlík – Hlaváčková, Jarmila – Kollermann, Karl (Hgg.): *Orden und Stadt, Orden und ihre Wohlthäter* (= *Monastica historia* Band 4). Praha – St. Pölten 2019, s. 79–95.

37 Citováno dle: Havlík, J. M.: *Česká katolická šlechta*, s. 120.

38 Oulíková, Petra: *Bývalá kaple sv. Františka Xaverského na Novém Městě pražském*. In: Vojtěch Novotný (ed.): *Všechno je milost. Sborník k poctě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera* (= *Opera facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Theologica et philosophica* 11). Praha 2008, s. 547–556; též: *Die Sternberger – Mäzene der Jesuiten*, s. 79–95.

Marie Maxmiliána ze Šternberka byla v blízkém kontaktu i s otci jezuity na Malé Straně. Roku 1642 iniciovala vznik bratrstva Věrných zemřelých, které působilo v kostele sv. Mikuláše při malostranském profesním domě.³⁹ O dva roky později udělil papež Urban VIII. (1568–1644) bratrstvu odpustkové privilegium. První dva roky se členové bratrstva scházeli v kapli sv. Kateřiny, v jedné z bočních kaplí svatomikulášského kostela. Na stavbu nové kaple přispěla Marie Maxmiliána ze Šternberka sumou 1 000 imperiálů (tolarů).⁴⁰ Základní kámen byl položen roku 1643. O rok později kapli posvětil pražský svěřící biskup a strahovský opat Kryšpín Fuck (1575–1653). Výzdoba kaple byla zásluhou mnoha štědrých dobrodinců dokončena roku 1645. Balbín uvádí, že péčí Marie Maxmiliány ze Šternberka byla klenba kaple opatřena štukovou výzdobou a stěny kaple vyzdobeny malbami.⁴¹ Další výzdobu kaple uvádí Pamětnice bratrstva umírajících.⁴² Podoba kaple se v průběhu 18. století změnila. Z původního zařízení se dochoval pouze cenný oltářní obraz Ukřižování s P. Marií Bolestnou a dušemi v očištcí od Karla Škréty (cca 1610–1674), který byl financován z daru rytíře Loubského z Lub.⁴³

39 NA, Náboženská bratrstva (NB), sign. XVII/57, s. 67–68, kart. 133 – Pamětnice bratrstva umírajících; Balbín, B.: *Bohemia sancta II*, s. 128.

40 Ve starší literatuře uváděno mylně 1 000 zlatých. Kromě toho věnovala Maria Maxmiliána ze Šternberka na kapli ještě 800 zlatých, její dcera Anna Marie, manželka Adama Oldřicha Popela z Lobkovic, darovala 500 zl. Snacha Ludmila Kateřina Benigna ze Šternberka, roz. Kavková z Říčana darovala na stavbu kaple 500 zl. Viz NA, NB, sign. XVII/57, s. 67–69.

41 Balbín, B.: *Bohemia sancta II*, s. 128: ... *plastico opere fornicem incrustari, picturis et tabulis artificum parietes exornari jussit*.

42 Např. oltářní obraz Kladení do hrobu byl pořízen z peněz Benigny Kateřiny z Lobkovic. Obraz sv. Barbory, který visel na stěně hned vedle oltáře, zaplatilo bratrstvo sv. Barbory. Donátoři dalších dvou pláten, bez uvedení názvu, byli Bernard Ignác z Martinic, nejvyšší purkrabí, a Jan Karel Příchovský z Příchovic, hejtmán pražského Hradu. Na stavbu kaple přispěla rovněž Ludmila Kateřina Benigna ze Šternberka, roz. Kavková z Říčana, a mnozí další. Celkové náklady na výstavbu a výzdobu této raně barokní kaple (předchůdkyně současné) dosáhly 12 000 zlatých. Viz NA, NB, sign. XVII/57, s. 67–68.

K proměně a výzdobě kaple viz Preiss, Pavel: *Der Wandel des ikonographischen Programms der Jesuitenkirche St. Niklas auf der Prager Kleinseite*, Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XL, 1987, s. 269–287; Oulíková, Petra: *Künstlerische Ausstattung von Altären und Kapellen der von Jesuiten betreuten Bruderschaften in Prag*. In: Čemus, Petronilla (ed.): *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, Univerzita Karlova v Praze 2010, s. 1221–1229; Malý, Tomáš – Suchánek, Pavel: *Obrazy očištcy. Studie o barokní imaginaci*. Brno 2013, s. 236–237, pozn. 2.

43 Škréta dostal za obraz zaplacen 200 zlatých. Ty byly vyčleněny z celkové sumy 300 zlatých, kterou věnoval na pořízení oltáře a právo pohřbení v kryptě kaple rytíř Loubský, pravděpodobně Zdeněk Ježovský z Lub. Viz NA, NB, karton 133, sign. XVII/57, s. 68. Viz Oulíková, P.: *Künstlerische Ausstattung von Altären und Kapellen*, s. 1221–1222, pozn. 9; Vácha, Štěpán – Dobalová, Sylva: *Ukřižování s P. Marií Bolestnou a dušemi v očištcí, 1644*, In: Stolarová, Lenka – Vlnas, Vít (eds.): *Karel Škréta 1610–1674*, Praha 2010, s. 210–211, kat. č. V.2.; Malý, T. – Suchánek, P.: *Obrazy očištcy*, s. 235–238.

Pro úplnost dodejme, že jezuité ve svých písemnostech zmiňují kapli důsledně jako *capella defunctorum*, v literatuře se objevuje spíše označení kaple sv. Barbory. Je to dáno patrně tím, že jsou v kapli dva oltáře (sv. Barbory a sv. Kříže), u kterých se scházela různá bratrstva. Nejstarší bratrstvo sv. Barbory vzniklo při malostranském kostele sv. Mikuláše roku 1633 a sdružovalo německé obyvatelstvo. Od roku 1642 zde působilo zmiňované bratrstvo Věrných zemřelých a o dalších devět let později (1651) zahájilo svou činnost bratrstvo Smrtných úzkostí Páně. To však bylo pro nedostatek dárců roku 1678 sloučeno s bratrstvem zemřelých.

Když se stavěla kaple Zemřelých, bylo již Marii Maxmiliáně ze Šternberka šedesát let. Je pochopitelné, že se její myšlenky ubíraly k posledním věcem člověka. Chtěla přispět k vybudování liturgického prostoru, v němž se budou pravidelně sloužit mše a konat pobožnosti za spásu zemřelých. Na kapli Zemřelých myslela i ve své závěti.⁴⁴ Odkázala jí 500 zlatých, jezuitům v profesním domě dokonce 5 000 zlatých. Klementinské koleji na Starém Městě věnovala kromě 2 500 zlatých určených na sloužení mší svatých za zemřelé členy rodiny i menší obnos 300 zlatých. Novoměstským jezuitům odkázala 3 000 zlatých, plus již zmíněnou jistinu o výši 9 000 zlatých, z jejich úroků mělo být vychováváno a vzděláváno devět šlechtických či měšťanských synů. Nezapomněla podotknout, že to musejí být katolíci a vlastenci. Hraběnka učinila ještě jeden velkorýsý vklad. Tentokrát myslela na chudé, kteří neměli peníze na placení nájemného. Z jistiny čítající 11 000 zlatých měl být dvakrát ročně vyplácen šestiprocentní úrok na jejich podporu. Na srdci jí také ležela pomoc ženským klášterům. Po stech zlatých odkázala dominikánkám u sv. Anny na Starém Městě pražském, v jejichž blízkosti Marie Maxmiliána bydlela, dále klariskám u sv. Anežky a benediktinkám u sv. Jiří na Pražském hradě. Myslela též na nemocné ve Vlašském špitálu na Malé Straně a císařském špitálu na Hradčanech.

V závěti Marie Maxmiliány ze Šternberka se odrážejí dobročinné skutky, které prokazovala během svého života. Jezuity podporovala především v jejich duchovní a pedagogické činnosti, myslela ale i na chudé a nemocné. Jako žena cítila blízkost k ženským řeholím. Osobní víra se projevovала činy. Protože hraběnka plně naplňovala dobové představy o ctnostném životě ženy-vdovy, uvedl ji Bohuslav Balbín jako exemplum člověka, který žil v pověsti svatosti.

44 NA, DZ, Desky zemské většič. 256, fol. B 1–B 9'.

Marie Maximiliane von Sternberg, née von Hohenzollern – Exemplum of Virtuousness and Supporter of the Jesuits in Bohemia

Marie Maximiliane von Sternberg (1583–1646) descended from the noble family of the Hohenzollern-Sigmaringen counts of Swabia but she spent most of her life in Bohemia. She first married Jáchym Oldřich of Hradec (Joachim Ulrich von Neuhaus, 1579–1604) in 1598 who died six years later. She remarried in 1605, this time to Adam II von Sternberg (1554–1623). They both hailed from significant Bohemian aristocratic families. After Adam's death in 1623, the countess did not marry again and led an exemplary widow's life for twenty-five long years.

*Marie Maximiliane von Sternberg paid special attention to the upbringing and education of young people. Perhaps it is the reason why she primarily supported the Society of Jesus. While living in Jindřichův Hradec, the residential town of her first husband, she dedicated a large amount of money to the Jesuit seminary. The countess further continued to support the Jesuits after her move to Prague. A great financial gift enabled her to found the Jesuit College in the New Town of Prague. In addition, Marie Maximiliane von Sternberg established a local gymnasium and earmarked a sum of money to found Saint Francis Xavier Seminary. She was instrumental in building the chapel of the dead (capella defunctorum) at the Jesuit church of Saint Nicholas in the Lesser Town of Prague where the members of the fraternity of the Loyal Dead assembled. After the premature death of her son Adalbert Ignatius Eusebius von Sternberg in 1633, she commissioned a tomb for him and herself in the Jesuit church of Saint Salvator in the Old Town of Prague. Since the countess lived up to the expectations of a widow's virtuous life, the Jesuit historian Bohuslav Balbín mentioned her in his book *Bohemia sancta* as an archetype of a person with a spotless reputation.*

Náhrobník Vojtěcha Ignáce Eusebia ze Šternberka, 1633, kaple sv. Františka Xaverského v kostele Nejsv. Salvátora v Praze (foto Helena Kodalíková)